

Les últimes lletres

D'UNA BANDA I DE L'ALTRA

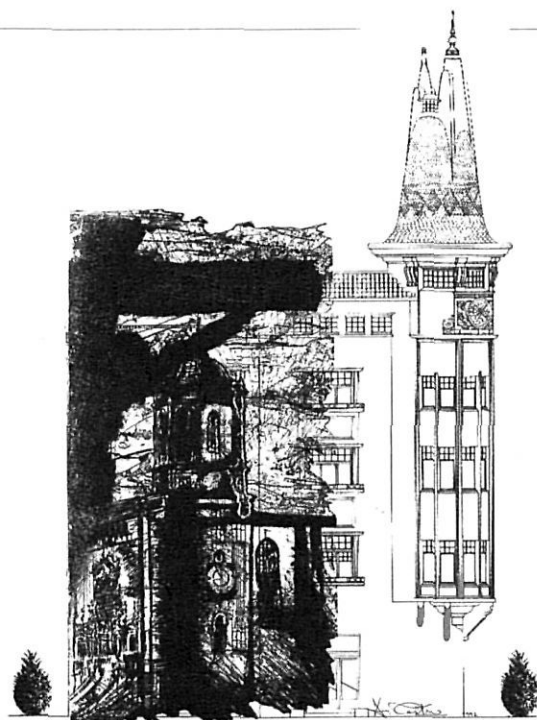
Monòlegs a tres bandes

ACME/SERVEIS - Diputació de Girona,
Girona, 1992, 146 pp.

Això que estan començant a llegir és la ressenya crítica d'un llibre que recull un conjunt de monòlegs, la major part dels quals van ser representats a la sala La Planeta de Girona el juny i setembre de 1992. No pretén ser, doncs, ni la crítica de les seves representacions ni la valoració d'una activitat cultural que, dit sigui de passada, considero molt interessant. Sóc conscient que els textos teatrals han nascut per a ser representats i que, per tant, la meua crítica serà, diguem-ne, parcial. Voldria afegir que si hagués tingut en compte les posades en escena d'aquests textos la crítica hauria estat desigual, ja que no les he vist totes i dos no han estat representats.

El recull s'obre amb un text, «L'imperdonable redemptor» de Jordi Arbonés, absolutament prescindible, no només per la poca credibilitat del conflicte que presenta, sinó també pel seu recurs a l'acudit fàcil i poc intel·ligent, a l'humor bàrbar i primari. Els dos monòlegs de Josep Benítez que el segueixen, «Inventaris» i «H-O, M-40», tenen una certa unitat temàtica: ambdós parlen de les relacions entre home i dona i dels seus problemes —l'un, des del punt de vista de les dones, l'altre, des del punt de vista dels homes. El tema és tòpic i el seu tractament, a estones, massa discursiu —cal provocar la reflexió, no pas dir-la en veu alta—, també. Això i una estranya barreja de registres lingüístics —què hi fa un «tius» estrictament oral, al costat d'un «quelcom» bàsicament escrit, i encara?— fa que ambdós textos siguin, com a mínim, fallits. «Aquella setmana», d'Assumpció Cantalozella, és el retrat d'un home qualsevol que s'ha dedicat per un temps a la política local, que va ser escollit batlle i que, en haver d'abandonar el càrrec, recorda aquells anys. Tot i ser massa esquemàtic, és força reeixit.

«Monsenyor», de Miquel Fañanàs, és un text oportunista, una crítica superficial i poc consistent de Josep M. Escrivà de Balaguer i la institució que representa. La idea inicial, el personatge fa disset anys que és al Purgatori i protesta davant les autoritats superiors que li barren el pas al Paradís, té una certa gràcia. El text, però, no va més enllà dels tòpics coneguts per tothom i els acudits de gust dubtós. El que hauria pogut ser una crítica intel·ligent que convidés a la reflexió no és res més que un pamflet pseudo-humorístic que provoca la rialla momentània del públic. «Autocars», de Josep M. Fonalleras, presenta en un sol text dos monòlegs paral·lels i simultanis que reflecteixen les reaccions de dos germans que s'han vist, després de molt de temps, en l'en-

terrament del seu pare. Es tracta de dos monòlegs interiors força ben escrits, però potser no prou teatrals. «La gran mentida», de Dolors Garcia, és una mena de discurs històric de justificació fet per un professor d'ensenyament mitjà que ha estat apartat de l'activitat docent davant dels seus alumnes. La situació és poc creïble i el text no ultrapassa els llocs comuns.

L'obra d'Àngels Gardella, «Monòleg per a violoncel solista», basteix, a partir dels consells que dona una madura violoncelista al seu jove deixeble, una crítica aguda i intel·ligent dels veritables interessos que mouen el públic a assistir a determinats esdeveniments artístics i culturals. No valoren l'art per allò que és sinó per allò que l'envolta i no hi van per l'art sinó per ser vistos. El fet que mestra i deixeble siguin amants és una concessió a la mena de públic que el text blasma i perjudica lleument la seva qualitat. «Home», d'Astrid Magrans, és un indigerible i patètic monòleg de tesi que vol ser una reflexió sobre el caràcter fictici de la realitat —tots som actors representant un paper— i que és només un conjunt de frases tòpiques i idees mal païdes. «Magda Broch», de Natàlia Molero, és, per la seva senzillesa, per l'encert de la situació —una actriu madura participa en una prova—, per la simplicitat del que ens explica —les vivències d'una dona que ha acabat dedicant-se al teatre—, un text sobri i, per això, admirable.

El monòleg de Lluís Muntada, «Els teus jos», dissortadament no representat, és un text difícil i excel·lent. Durant una nit de tempesta i en dues escenes localitzades en espais diferents, una jutgessa embarassada, que està deliberant sobre quin veredic-

te donar a un assassí amnèsic i esquizofrènic que ha matat la seva estimada, reflexiona sobre la seva pròpia personalitat, o personalitats, en la qual també té cabuda el sentiment de la gelosia. El text està ben construït i el registre lingüístic utilitzat s'adapta perfectament al tipus de personatge. A «Silencis», el text de Francesc Pereira, se'n proposa, a partir d'una divertida anècdota —durant la nit de noces la núvia es tanca a l'armari, enfadada perquè el nuvi li ha revelat que va tenir una relació homosexual abans del seu compromís—, una reflexió sobre els límits entre la veritat i la mentida i sobre la importància dels records. Amb bones dosis d'ironia, l'autor, que demostra la seva experiència com a escriptor de textos teatrals, construeix un monòleg prou sòlid i divertit.

«Narcís al mirall», de Josep Pujol, és un text esplèndid. El que en un principi podria semblar un quadre de costums molt ben resolt, sobre un matí de dissabte d'un adolescent que assaja un monòleg sobre el mite de Narcís, esdevé, a partir de la truca-da del seu germà bessó absent, la crònica d'un conflicte emocional que té el seu reflex en el monòleg que el noi assaja, que li fa com de mirall. Aquest darrer monòleg està escrit en impecables decasíl·labs dotats d'un contingut i corpedor lirisme. Tot plegat, juntament amb la diversitat d'emocions que retrata i provoca i l'adequació del llenguatge als diversos estats anímics del personatge, fan d'aquest monòleg una obra excel·lent i admirable. «Parau-les», d'Anna Sitjes, és una tòpica reflexió sobre l'ofici d'escriptor que no va gaire més enllà dels llocs comuns —el pànic de l'escriptor davant el full en blanc—, les referències culturals —un catàleg d'autors teatrals famosos— i la pretesa originalitat d'una construcció circular —l'escriptor acaba escrivint el monòleg del qual ell mateix és personatge.

El conjunt és desigual i la lectura del pròleg del llibre ens en dona la causa: les presses. El llibre ha estat fet amb precipitació, tal com es fa evident no només per la desigual qualitat dels tex-

tos recollits sinó també per la presència d'errades tipogràfiques. D'altra banda, també és qüestionable la publicació d'unes «pro-vatures juvenils», d'un «joc d'aprenentatge». I més encara, quan en la majoria dels casos són primeres experiències en el gènere teatral. En aquestes circumstàncies, hauria calgut fer una selecció dels textos rebuts abans de començar a preparar-ne el muntatge. No tots els escriptors gironins són bons escriptors ni totes les seves obres, obres mestres.

Lluís Lucero

DESGREUGES I ALTRES GALINDAINES

M. MERCÈ ROCA,

Greuges infinits,

Ed. Planeta, Barcelona 1992, 214 pp.

(Col·lecció Ramon Llull: Novel·la, 38).

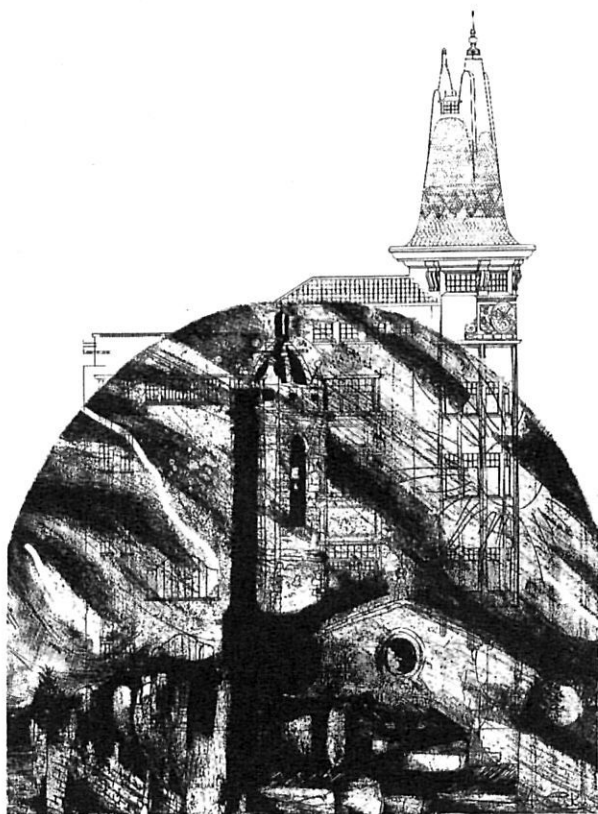
La cosa podria començar així: «Todo tomavan y daban de aquello que tenían de buena voluntad, mas me pareció que era gente muy pobre de todo. Ellos andan todos desnudos, como su madre que los parió y también las mugeres, aunque no vide más de un farto moça, y todos los que vi eran todos mançebos, que ninguno vide de edad de más de treinta años, muy bien hechos, de muy fermosos cuerpos y muy buenas caras, los cabellos gruesos cuasi como sedas de cola de cavallos e cortos. Los cabellos traen por ençima de las çejas, salvo unos pocos detrás que traen largos, que jamás cortan... Ellos no traen armas ni las cognosçen, porque les amostré espadas y las tomavan por el filo y se cortavan con ingnorancia». L'Almirante anotava les primeres impressions després d'haver fet terra. Era la matinada de l'11 d'octubre de 1492.

La nostra novel·la comença una mica abans. De fet, uns quants anys abans. Arrenca amb el naixement de Qüe, l'indígena co-protagonista de *Greuges infinits*, i va creixent entre analogies finíssimes que condueixen el lector de la selva més humida, del paradís idíl·lic de l'indi pre-colombí, a la civilització moderna incipient, a la febre d'or, a Cristòfor Colom.

La darrera novel·la de M. Mercè Roca té una arrencada magistral. Unes ratlles plenes de pressentiments, d'indis, que es retroben en el descobriment d'uns objectes inquietants en el seu mar de misteri. Qüe havia nascut diferent, marcat pel signe de la singularitat. L'engany dels visitants fa que la seva estrella hagi de brillar lluny de la costa nadiua: en la Barcelona de finals del segle XV, «en la cual ciudad le davan nuevas que Sus Altezas estaban, y esto para les hazer relación de todo su viaje que Nuestro Señor le había dexado hazer y le quiso alumbrar en él».

Si hem de creure l'ambient de la novel·la, Barcelona vivia d'esquenes a Colom —curt: l'odia. Per això l'Almirante hi és rebut a contracor. Ho anem sabent per les descripcions (i més concretament, per les opinions) que van desgranant tant Jaume Climent, «membre del Consell de Cent pel braç dels Homes Honrats», com el seu fill Pere, el complement continental de Qüe.

És en aquestes planes, especialment en la descripció de l'arribada de Colom, que es comença a ensumar que alguna cosa no acaba de rutllar, que es pot entreveure un cert maniqueisme innecessari, una certa orientació del lector que, gràcies a Déu, un no necessita.

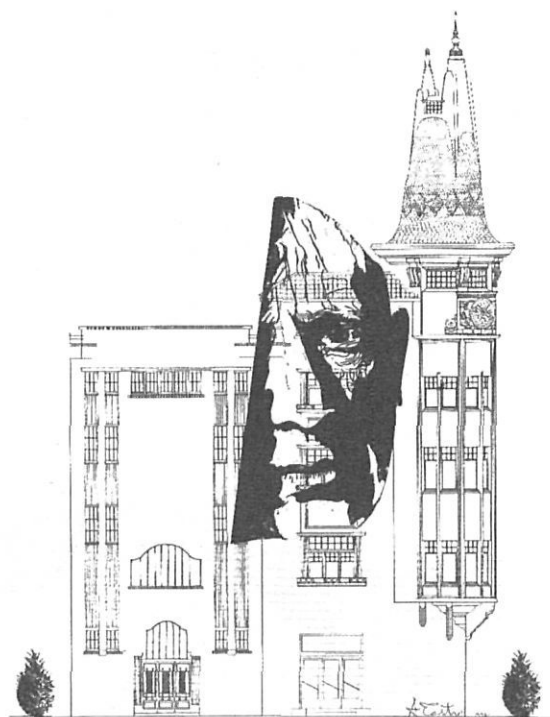
Deixeu-me donar un exemple del que acabo de dir: és un fragment relacionat amb el primerencontre Qüe/Pere. Som a l'última recepció de Colom abans de salpar de Barcelona. El pare Climent vol que l'Almirante sàpiga que alguns dels indígenes que l'acompanyaven han emmalaltit i que se n'hauria de preocupar. Resposta de Colom: «L'or m'espera». No està malament, si no fos que tot seguit se'ns engalta: «i pare i fill van veure com li canviava l'expressió, els ulls se li feien petits i lascius i tota la boca se li omplia, cobejosa, d'aquella paraula».

Però anem endavant. Com a conseqüència d'aquesta malaltia, alguns indígenes —també el nostre Qüe— «estaven... allotjats al convent de dominics de Santa Caterina». Pere, estudiant, amic de les novetats, jove inquiet, va a visitar-lo, i després de resoldre uns quants problemes de comunicació, acaba fent-se'n amic. Neix en aquest punt la complementaritat abans al·ludida entre el Vell i el Nou continent. En certa manera, Roca fa dir a Qüe el que ella hagués dit a Pere Climent —i potser també nosaltres. Per això Qüe, que s'erigeix en consciència de la novel·la, es converteix en un personatge modern, massa modern.

El fill Climent anirà iniciant Qüe en el seu món (potser no tan diferent del de l'indígena) i farà que s'acompleixi, finalment, la substitució de Canoé (la seva xicota americana) per Francina, una sospitosa prostituta molt poc professional que s'acaba enamorant del caribeny. L'un, tanmateix, és fill d'una civilització que ha entrat en una davallada imparable (les descripcions i el clima de l'epígraf *Hivern de 1496* són molt interessants), l'altre el rebroll transplantat d'un món més vell que el Vell. La fusió, la superació del contrast no s'acaba produint mai, i Qüe/Francesc (nom de guerra que pretenen engaltar-li els hostatgers) acaba enyorant-se, com es veu i s'espera. Vol tornar a l'anticivilització. Vol retrobar tot allò que havia trobat un correlat a Barcelona, però que s'ha anat enrunant. El final el deixem per a l'amabilíssim lector.

Reconec que la novel·la parteix d'una gran idea seminal: transplantar un indígena de quinze anys al Vell Continent i abandonar-l'hi. Reconec que en molts dels capítols s'hi veu una ploma que va madurant, i molt. Reconec que el joc de protagonistes (antagonistes?) funciona més que correctament. Però deixeu-me dir que «l'empast» de tot plegat no acaba de fer-se fort, que li falta un no-sé-què de consistència, de geni. Que consti que és només una impressió. Però em sembla que falla quelcom de fonamental: la versemblança. No la de la realitat històrica, sinó la de la realitat de la novel·la.

Aquella idea seminal només aconsegueix de realitzar-se a mitges. Un transplantament com aquest era molt perillós perquè, si no s'anava en compte es podia passar de la pura novel·la a la reivindicació històrica en forma de novel·la, és a dir a una certa apologetica. I l'única apologetica vàlida avui és, gràcies a Déu, la que filtra la ironia; és precisament aquest factor determinant el que més es troba a faltar en les dues-centes planes de *Greuges infinits*. D'aquest tombant irònic n'hi ha un bon exemple en una altra novel·la (absolutament coincident en intencions amb la de Roca) que aconsegueix plenament de caricaturitzar el «kintusan-tenariu» i la farsa filoamericanista: el *Cristóbal Nonato* del mexicà Carlos Fuentes. Des de la ironia més agra situa la seva narració en un món construït a mida i destrossa, us asseguro que sense pietat, tot el que toca. Quan es pretén anar més enllà de la pura novel·la, un cert distanciament és el preu necessari que s'ha de pagar: si no el llautó lluu, i molt.

No voldria pas que tot aquest reguitzell de comentaris mal enfilats haguessin d'influir en algun pobre despistat que llegís aquestes ratlles. *Greuges infinits* és una bona novel·la, i demostra que l'evolució com a novel·lista de M. Mercè Roca avança a bones gambades. Tanmateix, fent servir una imatge de Fuentes, diria que *Cristóbal Nonato* és una novel·la de dos carrils (greuge i ironia), mentre que *Greuges infinits* només circula en una direcció. És en el joc on es descobreix la genialitat en l'art. Com afirmava J. L. Borges, glossant una *milonga*: «La habitualidad del truco es mentir. La manera de su engaño no es la del póquer... es la acción de voz mentirosa, de rostro que se juzga semblanteado y que se defiende, de tramposa y desatinada palabrería. Una potenciación del engaño ocurre en el truco: un jugador rezongón que ha tirado sus cartas sobre la mesa, puede ser ocultador de un buen juego (astucia elemental) o tal vez no está mintiendo con la verdad para que descreamos de ella (astucia al cuadrado)...».

El distanciament és necessari, un cert joc de miralls d'ocultació. L'evidència no enganxa, no rendeix. És allò que deia Jordi de Sant Jordi (*nihil novum sub sole*):

Prenga xascú ço qui millor li és
de mon dit, vers reversat d'escriptura;
e si'l mirats al dreyt e-z al revers,
traure porets de l'àvol cas dretura.

És ben bé allò que, cinc-cents anys després, continuava dient l'argentí: «Todo jugador, en verdad, no hace ya más que reincidir en bazas remotas. Su juego es una repetición de juegos pasados, vale decir, de ratos de vivires pasados. Generaciones ya invisibles de criollos están como enterradas vivas en él: son él, podemos afirmar sin metáfora. Se transluce que el tiempo es una ficción, por ese pensar. Así, desde los laberintos de cartón piedra del truco, nos hemos acercado a la metafísica: única justificación y finalidad de todos los temas».

Sadurní Martí